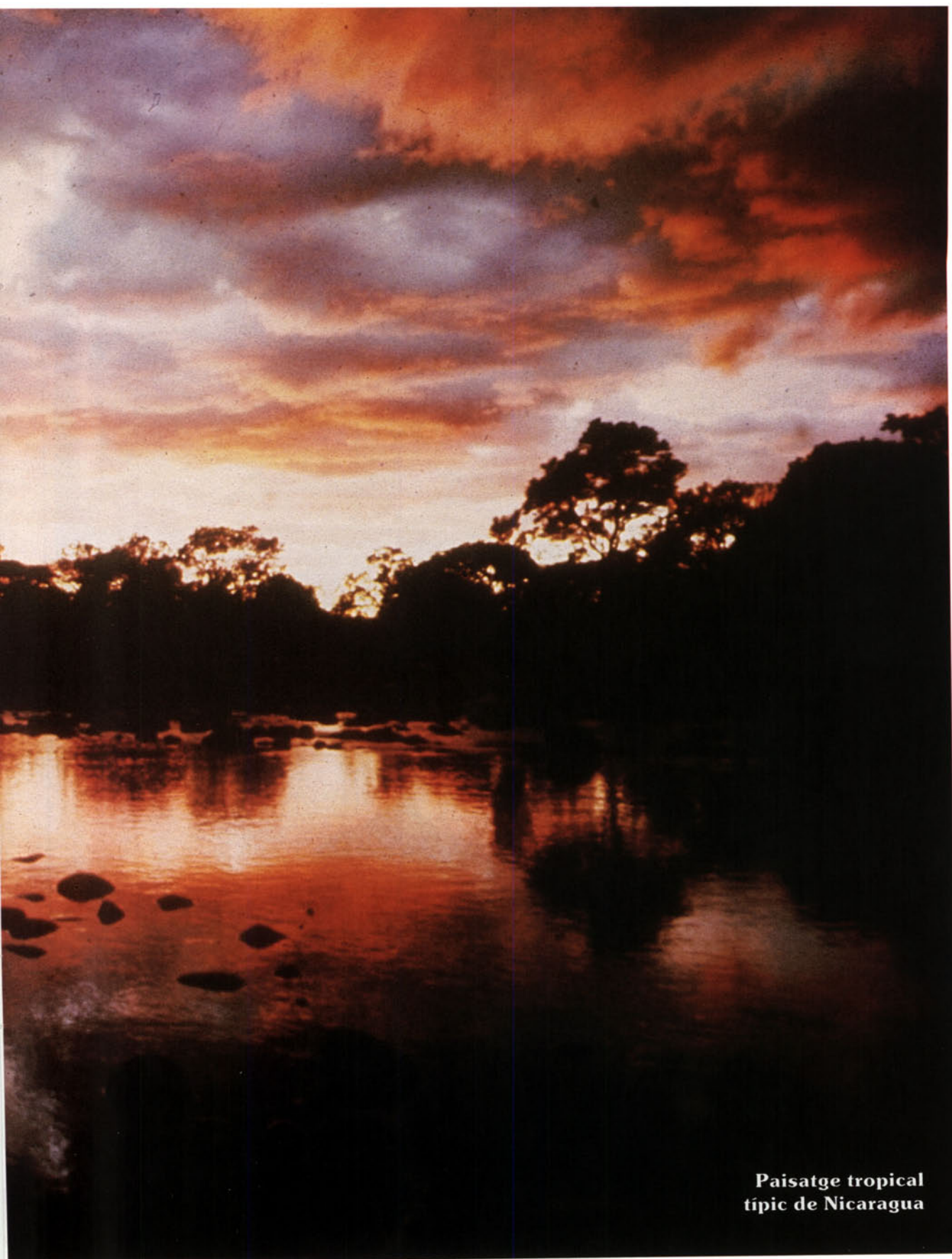

NICARAGUA

**Paisatge tropical
típic de Nicaragua**

Foto 2: Mapa de Nicaragua

Foto 3: Les catedrals són els edificis més ben conservats de l'època colonial

ENCLAVAMENTS I INTEGRACIÓ ESPACIAL A NICARAGUA

Notes sobre una investigació

Text d'una comunicació presentada al congrés anual de la "Conference of Latin Americanist geographers", celebrat a Ottawa, amb el patrocini de la Universitat d'Ottawa, els dies 27, 28 i 29 de setembre de 1984¹.

Com hem demostrat en treballs anteriors, Nicaragua viu un intens procés d'integració espacial². Aquest procés és el resultat de mesures econòmiques sectorials que influeixen en l'estructura espacial del país, com en el cas, per exemple, de la reforma agrària. Però també s'han pres mesures directament destinades a rearticular els diferents segments –urbans i rurals, centrals i perifèrics– de l'espai nicaragüenc. Ens referim a la reforma urbana, a la planificació de zones de desenvolupament cooperatiu integrat i, sobretot, a la regionalització³.

Arrels històriques de l'estructura espacial nicaragüenca

Val la pena subratllar que les mesures esmentades, que tendeixen a modificar els comportaments espacials, constitueixen una preocupació nova en el procés de canvi social a Nicaragua. Després dels tres primers anys, en què la preocupació principal fou de naturalesa productiva i de reconstrucció, les instàncies dirigents del procés comencen, a partir del 1982, a prendre mesures innovadores en matèria d'equipament espacial, desenvolupament i descentralització. L'objectiu d'aquestes mesures és posar en marxa una dinàmica que permetrà de disminuir els immensos desequilibris que, en matèria de desenvolupament econòmic, existeixen al país. La concentració de les

Foto 4: Petjades sobre lava atribuïdes als Nahua, primers pobladors de Nicaragua

infraestructures productives i dels recursos humans a Managua i el consegüent retardament econòmic de les regions rurals són expressió d'aquest desequilibri. Es poden esmentar també, com a exemples del problema, les emigracions del camp a la ciutat, la manca d'equips col·lectius fora de Managua, la insuficiència dels mitjans de comunicació, etc.⁴. Totes aquestes qüestions tenen uns arrels històriques en què no aprofundirem aquí, però que és interessant de remarcar:

- a) A causa dels dissenys del mercat mundial i del desenvolupament desigual que caracteritzà la inserció de Nicaragua en l'intercanvi internacional fins al 1979, l'economia nicaragüenca jugà un paper d'importador de capitals i exportador de productes primaris (café, cotó, carn, or).
- b) El territori nicaragüenc es repartí, històricament, entre les diferents fraccions del capital nacional, estretament lligades al capital financer internacional, i certes companyies multinacionals.
- c) Les principals unitats productives foren de tipus enclavament. En la major part dels casos es tractava de plantacions, i en d'altres, com el que estudiarem més endavant, d'enclavaments miners.
- d) Aquests enclavaments cobrien el territori, i això produí una situació de desintegració espacial que impedia la planificació ordenada de l'economia nacional.

L'ordenament espacial o, més ben dit, la divisió espacial del treball heretada del passat és marcada per l'ocupació directa de les diferents fraccions del capital que controlaven l'economia nicaragüenca, és a dir: l'oligarquia ramadera, la burgesia cafetera i cotonera i les companyies multinacionals explotadores dels recursos naturals⁵.

A partir del 1979, el nou bloc social que controla políticament el país es proposa de construir una economia nova: una economia més autònoma, menys dependent de l'anterior⁶. Sorgeix aleshores la necessi-

tat d'integrar l'espai econòmic. El sector estatitzat de l'economia, designat com a "Àrea de Propietat del Poble", hi juga un paper fonamental⁷.

La nacionalització dels recursos naturals: aspecte important de la integració espacial

La nacionalització dels productes naturals, explotats durant decennis per companyies multinacionals estrangeres, constitueix una de les primeres mesures adoptades en el marc de la nova economia nicaragüenca. Es reconeix ràpidament la importància dels recursos miners en el conjunt dels recursos naturals.

Dues lleis de la Junta de Govern de Reconstrucció Nacional (JGRN), que dirigeix el país des del 1979, permeten a l'Estat de prendre possessió dels recursos naturals i miners. La primera, adoptada el 24 d'agost de 1979, és la llei que declara la potestat absoluta de l'Estat en l'explotació i l'ús integral dels recursos naturals. La segona, adoptada el 2 de novembre de 1979, nacionalitza específicament totes les empreses mineres del país i cancel·la totes les concessions mineres acordades en el passat. Aquestes passes, com ho explica Jenkins, tenen l'objectiu de facilitar la independència nacional i iniciar la construcció d'una economia no capitalista.

"El govern revolucionari, des del primer moment, atorgà una gran importància a la recuperació de les riqueses naturals de la pàtria, a la necessitat d'un ordenament mínim de les instàncies administratives i institucionals necessàries per tirar endavant l'enorme tasca encomanada, que, per a la revolució, des del principi, es va plantejar com a tasca que ultrapassava els aspectes merament tècnics. En efecte, l'administració de l'ambient i dels recursos naturals es va contemplar sempre com a afer polític, com a reivindicació fonamental en el context de la lluita per l'alliberament, com a quelcom d'indissolublement lligat al concepte de sobirania nacional"⁸.

En aquest nou context, els recursos miners nicaragüencs adquireixen una importància estratègica que cal estudiar amb atenció. S'ha de subratllar, tanma-

Notes

1. Fou possible realitzar aquesta investigació gràcies al suport financer del Consell d'Investigacions en Ciències Humanes del Canadà (CRSH) i al suport logístic de l'Institut Nicaragüenc d'Estudis Territorials (INETER). El treball de camp es realitzà l'agost de 1982 i el juny de 1983. S'administraren enquestes a prop de 200 treballadors miners, i es realitzaren més de 50 hores d'entrevistes enregistrades. En el treball de camp participaren també professors i estudiants del Departament de Geografia de la Universitat Nacional Autònoma de Nicaragua. Hi va participar, a més, el professor Orlando Peña, de la "Université du Québec à Chicoutimi". Es va rebre el suport del Ministeri de Minería de Nicaragua (INMINE) i dels administradors i treballadors del Complex Miner Francisco Meza Rojas. Transmetem els nostres agraïments més sincers a totes aquestes institucions i persones per l'ajut prestat.
2. Aquest tema ha estat analitzat en profunditat en els següents articles: KLEIN, JUAN-LUIS, i ORLANDO PEÑA: *Nicaragua: Territorio y revolución*. "Cuadernos políticos" (México, ERA), n. 34, 1982; pp. 40-55; KLEIN, JUAN-LUIS, i ORLANDO PEÑA: *Le Nicaragua à l'heure du développement régional non capitaliste*. "Cahiers de géographie du Québec" (Québec, Presses de l'Université Laval), vol. 27, n. 72, 1983; pp. 425-451.

3. Aquests tres aspectes s'estudien detalladament a KLEIN, JUAN-LUIS, i ORLANDO PEÑA: *La revolución nicaragüense y las transformaciones espaciales*. Text d'una comunicació presentada al congrés anual de l'Associació Canadenca d'Estudis Llatinoamericans i del Carib (ACELAC), realitzat a Ottawa, a la Universitat de Carleton, al mes d'octubre de 1983.
4. Analitzem alguns d'aquests desequilibris a PEÑA, ORLANDO, i JUAN-LUIS KLEIN: *Geografía de la población y cambio social en Nicaragua*. "Revista Geográfica" (México, IPGH), n. 99, 1984; pp. 145-166.
5. L'evolució històrica de la burgesia nicaragüenca s'estudia i documenta a WEELOCK, J.: *Nicaragua: Imperialismo y dictadura*. Editorial de Ciencias Sociales. L'Havana, 1980.
6. Es pot trobar una anàlisi completa de les estratègies de desenvolupament i dels principals problemes que aquestes impliquen a ANICS: *Estado y clases sociales en Nicaragua*. Actes del segon congrés de l'associació nicaragüenca de científics socials. Col·lecció Blas Real Espinales, CIERA. Managua, 1982, p. 254.
7. Com ho suggereix, en un text curt però interessant, FITZGERALD, E.: *Acumulación planificada y distribución del ingreso en pequeñas economías socialistas periféricas*. "Cuadernos de pensamiento propio", n. 2. INIES. Managua, 1982, p. 17.

Els volcans són un
dels elements bàsics
del paisatge de
Nicaragua

Foto 6: La ramaderia extensiva fou una de les formes tradicionals d'explotació agropecuària a Nicaragua

teix, que Nicaragua no és un país miner. Els recursos, com a mínim els jaciments detectats, no són abundants. Nogensmenys, aquests recursos, bé que modestos, adquireixen una importància prioritària en tractar-se sobretot de jaciments aurífers.

Val a destacar que, entre 1979 i 1982, les mines d'or de Nicaragua produïren una mitjana anual de vint mil unces d'or. Aquesta quantitat, insignificant en comparació amb la producció mundial, és molt important en el context nicaragüenc. En els anys immediatament posteriors a la presa del poder per les forces sandinistes —que, com és sabut, es produí el 19 de juliol de 1979—, aquesta producció d'or permeté a Nicaragua d'obtenir divises importants en uns moments en què l'agricultura encara notava els efectes de la guerra civil.

Recordem que, des de la darrerria del segle XIX, els jaciments aurífers de Nicaragua eren en mans d'empreses estrangeres. L'any 1900 es comprovava que més de la meitat dels permisos d'explotació havien estat lliurats a empreses dels Estats Units i el Canadà. Al començament del segle XX, les empreses estrangeres controlaven totes les mines importants, i aquest control estranger es mantingué fins a la insurrecció de les forces sandinistes (taula 1).

Tanmateix, a la fi de la dècada dels vint, un fet històricament important enfosqueix l'horitzó de les companyies estrangeres i, alhora, en revela la importància. Es tracta de la guerra d'alliberament que les forces del general Sandino havien entaulat contra les tropes dels Estats Units que, en aquella època, ocupaven el país. Les empreses mineres estrangeres esdevingueren símbols de l'ocupació militar nord-americana i foren considerades un objectiu militar important per les tropes del general Sandino. Les instal·lacions d'aquestes empreses van ser atacades en diverses ocasions per les forces contràries a la invasió, i això va crear una situació d'inseguretat per a aquestes empreses⁹.

Amb l'assassinat de Sandino, perpetrat el 1934, tot canvia. Des d'aquell moment, i fins a la insurrecció de les forces sandinistes, les multinacionals mineres poden operar tranquil·lament en terres nicaragüenques. Les seves explotacions constitueixen enclavaments en què l'Estat no intervé. Elles s'ocupen de l'ex-

Notes

8. JENKINS MOLIERI, J.: *Medio ambiente y revolución*. Informe adreçat a la reunió intergovernamental sobre el medi ambient a l'Amèrica Llatina i el Carib, realitzada a Mèxic el mes de maig de 1982, p. 8.

Foto 7: Cercant or pels procediments tradicionals

Foto 8: El sandinisme ha accelerat l'alfabetització dels adults

Explotacions	Ubicació Explotacions	Any d'inici (Departament)	Companyia propietària de les operacions	Producció anual abans del 1979	
				Or	Plata
El limón	León	1937	Noranda Mines	24 000	36 000
Bonanza	Zelaya	1880	Rosario Mining	24 000	30 000
Rosita	Zelaya	1900	Falcon Bridge	7 200	66 000
La luz	Zelaya	1896	Falcon Bridge	4 600	12 000
La libertad	Chontales	1890	Lemans Resources	1 500	1 500

Taula 1: Principals explotacions mineres de Nicaragua i empreses propietàries abans de la nacionalització. Informacions extretes de *La mosquitia en la revolució*. CIERA. Managua, 1981; *Introducción a los recursos naturales y al medio ambiente*. IRENA. Managua, 1980; *Informe sobre los recursos naturales no renovables de la Costa Pacífico y regiones Central y Norte de Nicaragua*. CONDEMINA, document de treball. Managua, 1979; *Informe sobre el sector minero y los hidrocarburos*. INMINEH, document de treball. Managua, 1980

plotació dels jaciments miners i de la reproducció de la mà d'obra, de l'habitatge, l'educació, la salut, i de tots els serveis necessaris per a la reproducció de la força de treball. Tanmateix, i com és lògic d'imaginar, les empreses tracten d'obtenir el màxim possible amb la mínima despesa. Els treballadors foren sobreexplotats, i només obtenien els serveis mínims, que els permetien de sobreviure, però en unes condicions molt dolentes.

A més de reduir al màxim el cost de la força de treball, les empreses multinacionals es veuen afavorides per un règim fiscal extremadament favorable. La llei de l'època només els exigia el cinc per cent del valor de les importacions, com a pagament de drets

per l'explotació de les mines. Això equivalia a 600 000 dòlars anuals.

Aquesta és la situació heretada per les noves institucions nicaragüenques. L'objectiu de la nacionalització és corregir aquesta situació. Tanmateix, per bé que la situació estructural pot ser corregida amb rapidesa, la modificació d'algunes particularitats dels enclavaments requereix esforços molt més grans, donat que repercuteixen sobre un mode de vida específic l'origen del qual és la pròpia condició d'enclavament. Però d'això en parlarem més endavant.

Vers una política d'explotació dels recursos: el cas miner

Ja hem dit que la nacionalització dels recursos miners marca el començament d'una època totalment nova. La producció d'or adquireix una importància estratègica apreciable, donat que ara aporta divises al país. Destaquem que, el 1981, la venda d'or aportava

Notes

9. Sobre l'itinerari de les forces del general Sandino, es pot consultar RAMÍREZ, S.: *El pensamiento vivo de Sandino*. Ed. Nueva Nicaragua. Managua, 1981. p. 560.

Foto 9: Recentment les grans explotacions individuals han estat organitzades en forma cooperativa

el 9,8% de les entrades de divises estrangeres i era el quart producte exportat.

L'explotació minera, tanmateix, hagué d'afrontar importants problemes, heretats del passat. El primer era que les multinacionals havien deixat els jaciments en molt males condicions; però això ja era d'esperar¹⁰. La particularitat de la situació nicaragüenca és que, a causa de l'estructura d'enclavament que històricament caracteritzà l'explotació minera, Nicaragua no disposa, en produir-se la nacionalització, de quadres nacionals que li permetin d'assegurar l'explotació. No hi ha quadres administratius, perquè aquests eren estrangers, al servei d'empreses estrangeres. No hi ha professionals, geòlegs ni enginyers miners, perquè aquests no es van formar mai a Nicaragua. Més encara: no existeix una política minera, donat que l'explotació dels jaciments es fa en el marc d'enclavaments semitancats en què no participen les instàncies nacionals. Això fa que, durant els primers anys d'explotació nacionalitzada, el pes de l'administració i de la producció recaigués sobre els treballadors i les seves organitzacions, que assumiren el control dels jaciments.

Els treballadors comptaven amb una llarga experiència en matèria de producció, però no tenien una formació que els permetés d'assumir el desenvolupament del sector miner. A causa d'això, durant els primers anys es cometeren importants errades, amb molts casos de paternalisme i voluntarisme. A la mina "El limón", per exemple, la primera administració obrera va doblar el nombre de treballadors, que passà de 700 a 1400, en circumstàncies en què les reserves disminuïen, no es feien noves exploracions i es tenien problemes tècnics seriosos, que impedièren l'explotació de les vetes més riques de la mina.

Tanmateix, i a desgrat d'aquests problemes, l'aportació real d'aquest sector a l'economia nicaragüenca és ara molt més important que no abans de la nacionalització. Com ja s'ha dit, abans del 1979 les multinacionals només deixaven a l'Estat 600 000 dòlars anuals. Després de la nacionalització, l'Estat rebé, entre 1979 i 1982, 90 000 000 de dòlars per la comercialització de l'or¹¹.

És important de remarcar que, a causa dels problemes indicats, els primers anys es consagraren prin-

Notes

10. En tots els casos de nacionalització de jaciments miners s'ha constatat que les companyies propietàries, abans de marxar, saquegen els minerals i n'hipotequen el desenvolupament. Això es veié també a Xile quan es va nacionalitzar la gran mineria del coure.

11. Una part dels quals, evidentment, va caldre invertir en la importació de

productes dels Estats Units. Segons la nostra enquesta, s'estima que aquestes importacions suposaren una despesa de 20 000 000 de dòlars; l'Estat, per tant, en conservà setanta, quantitat apreciable en comparació amb l'anterior situació.

12. Aquest capítol es basa en informacions lliurades per diferents actors del

Foto 10: Ingeni Victoria de Julio, fàbrica regalada pel govern de Cuba per l'aprofitament dels productes de la canya

Foto 11: Moderna explotació privada de canya de sucre

Foto 12: A Momotombo s'aprofita l'energia geotèrmica natural per a produir electricitat

principalment a crear les bases d'una política global, de desenvolupament i de formació. S'experimentaren diverses fórmules de gestió, àdhuc la gestió obrera directa; es contractaren professionals estrangers, xilens, equatorians i d'altres països llatinoamericans; s'establiren acords amb països amics, com Suècia, Bulgària, Itàlia i d'altres. D'aquesta manera, en aquests anys s'anà creant la indústria minera nicaragüenca.

A partir, però, del 1982, s'entra en una nova etapa. S'identifica el paper que aquesta indústria haurà de jugar en el context global de l'economia del país: resulta clar que la mineria no serà pas el motor del desenvolupament. L'agricultura és la que ocuparà aquest espai, a causa de l'herència del passat. Tanmateix, cal que la indústria minera en sigui un suport important, sobretot durant el període d'implantació i consolidació de les noves infraestructures agro-industrials que es planifiquen al país.

Això explica la voluntat política del govern de desenvolupar la indústria minera. Efectivament, a partir del 1983 es prenen mesures tendents a explotar nous jaciments i a reactivar els antics que, per raons tècniques o humanes, s'havien paralytats. S'implanten, a més, noves estructures de suport, com laboratoris i escoles professionals.

A partir d'aquests elements, es pot concloure que el desenvolupament de la indústria minera nicaragüenca està assegurat, i que els principals problemes de producció deixats per les multinacionals ja han estat superats.

Existeix, però, un problema més difícil de resoldre, que no guarda relació amb la producció, sinó amb el mode de vida que caracteritza els jaciments miners. Es tracta d'un mode de vida específic, producte de la situació d'enclavament¹².

Les dificultats en la integració dels enclavaments

Els enclavaments miners són microsocietats amb unes característiques pròpies, diferents de les de la resta del país: particularitats que constitueixen els principals obstacles per a la integració d'aquests enclavaments en l'espai nacional. Ens referim, evidentment, al nivell relacional, a l'espai com a dimensió de les relacions socials de producció¹³.

Les característiques particulars d'aquests enclavaments resideixen en l'existència d'un mode de vida agro-miner i en la immobilitat de la població. Cal

Notes

procés: treballadors, administradors, funcionaris del govern. Les entrevistes enregistrades es realitzaren els mesos d'agost de 1982 i juny de 1983.

13. Els autors que es refereixen a l'espai en aquests termes són nombrosos. Es pot consultar RAFFESTIN, C., i M. BRESSO: *Travail, espace et pouvoir*.

Ed. Âge de l'homme. Lausana, 1979.

14. Aquest complex miner fou rebatejat després de la nacionalització amb el nom de Francisco Meza Rojas, en homenatge a un màrtir de la revolució. Així es va reemplaçar l'antiga Empresa Minera El Setentrion, filial de la Noranda Mines. Aquest complex comprèn dos pobles i diversos camps

subratllar que aquestes dues característiques són específiques, ja que només es troben en els enclavaments miners.

Analitzarem aquestes particularitats a partir del cas d'“El limón”, un complex miner que, situat al nord-oest de Nicaragua, pertanyia abans a la companyia canadenca *Noranda Mines*¹⁴. Bé que no puguem afirmar que “El limón” constitueixi una mostra representativa de tots els enclavaments, ens sembla que n'és una il·lustració apropiada, ja que, amb els seus 809 treballadors, el seu tractament de prop de 100 000 tones de mena a l'any i la seva producció anual de quasi 20 000 unces d'or, aquesta empresa era, l'any 1983, la més important del país. En aquest enclavament viuen en total gairebé sis mil persones. L'anàlisi completa d'aquest enclavament ha estat divulgada en un altre treball¹⁵. Aquí ens limitarem a abordar els dos problemes ja assenyalats.

El mode de vida agro-miner

En el moment en què la *Noranda Mines* s'establí a la zona, ho féu sobre un fons rural. Els seus treballadors procedien principalment del camp. Es tractava de pagesos pobres, desposseïts pels grans propietaris, que, llavors, acumulaven la terra per dedicar-la al cultiu de cotó o la cria de bestiar. Un vell camperol, treballador de la mina, il·lustra aquest fenomen de la següent manera:

“El propietari donava al treballador una *manzana* per al seu automanteniment. Després la hi prenia i li'n donava una altra. L'objectiu era fer que els treballadors *despalessin* el conjunt del terreny de manera que hom hi pogués practicar la ramaderia o la sembra de cotó. Al final, quan ja tot era *despalat*, no li'n donava més, i el treballador anava als centres miners o a la ciutat”¹⁶.

Els treballadors de la mina provenien principalment de les zones rurals properes. No és, doncs, estrany que, paral·lelament al treball a la mina, la població conservés els seus costums agrícoles. Al costat del treball proletari a la mina, es desenvolupava la petita producció domèstica agrícola, fonamentalment per a la pròpia subsistència. Es cultivava el blat de moro i es criaven animals. Evidentment, la família del treballador jugà un important paper en aquesta petita producció agrícola.

D'aquesta manera es constitueix un mode de vida

Foto 13: Habitatges marginals prop de Managua

agro-miner, que resulta de l'articulació del treball miner proletari, practicat en el marc del mode de producció capitalista, i la petita producció agrícola, practcada en el marc d'un mode de producció pre-capitalista. En d'altres llocs, fins i tot a Nicaragua, aquestes combinacions estructurals entre modes de producció diferents són freqüents i expliquen, en gran part, la penetració del capital¹⁷. Aquí, però, la particularitat rau en el fet que aquestes estructures formen part d'un tot, d'un sol espai, d'un mode de vida.

Durant els anys previs a la revolució, la combinació del treball miner amb l'agrícola constituí una font de beneficis per a la companyia multinacional. Els treballadors, amb l'ajut de la família, produïen una part

Notes

ments i centres de treball. Emprem per designar-lo el nom popular: “El limón”. Pel que fa a la companyia *Noranda Mines*, es pot consultar KLEIN, JUAN-LUIS, i ORLANDO PEÑA: *Empresas multinacionales y espacios geográficos. El caso de Noranda Mines*. “Revista de Geografía” (Barcelona), vol. XVI-XVII, 1982-1983. pp. 87-112.

15. Vegeu KLEIN, J.L.: *Défi au développement régional. Territorialité et*

changement social au Nicaragua sandinista. Presses de l'Université du Québec. Québec, 1986. p. 169.

16. Entrevistes realitzades a “El limón” el juny de 1983. Una “*manzana*” és una unitat de superfície emprada a Nicaragua; equival a 0,7 hectàries. “*Despalat*” és d'ús corrent a Nicaragua per designar la deforestació.

17. Segons FITZGERALD, E. *Op. cit.*

18. Aquest terme fou emprat per primera vegada en francès per DAMETTE,

dels aliments necessaris per a la seva reproducció com a força de treball; d'aquesta manera, la companyia va poder mantenir uns salaris molt baixos. Aquest treball domèstic era capitalitzat, en el fons, per la multinacional i no pas pels treballadors, ja que això permetia a la primera obtenir unes altes taxes de guanys.

La multinacional trobava, doncs, aquí, no només un jaciment miner, que en el fons no li ocasionava gaires despeses, sinó també un "jaciment de força de treball" gratuït¹⁸. Per tant, la companyia no tingué cap interès a augmentar el grau de mecanització del treball, ans al contrari. Es tractava de "fer rendible", sobretot, la força de treball.

Però, si bé durant els anys previs a la revolució el

mode de vida agro-miner constituïa una font suplementària de guanys per la rendibilització de la força de treball familiar, avui no se'n justifica l'existència. Tanmateix, el mode de vida agro-miner es troba arrelat en la població, i els esforços indirectes encaminats a separar el treball miner de l'agrícola han fracassat¹⁹. I potser valdria més, àdhuc a risc de reforçar l'especificitat de la situació, partir d'aquesta realitat i intentar de construir una economia integrada i no sectorial. D'aquesta manera, el mode de vida agro-miner es podria transformar en un aspecte positiu per a la construcció d'una nova societat sobre bases no capitalistes, tot i que això significués mantenir una estructura del passat.

Notes

Felix, en el seu article *La région, cadre de l'exploitation monopoliste*. "Économie et politique", n. 237-238. París, abril-maig 1974. pp. 85-102. Nosaltres el desenvolupem a KLEIN, J.L.: *La place du travail dans la soumission de l'industrie du vêtement*. "Interventions économiques", n. 8, especial sobre la qüestió regional. A. Saint Martin, Montréal, 1982. pp. 121-135.

19. Ens referim per exemple a un intent fracassat d'estructurar una coopera-

tiva agrícola amb alguns miners i deixar-ne uns altres a la producció minera. Aquesta experiència va tenir lloc en la segona meitat de l'any 1982. Ens referim així mateix a l'esforç, també fracassat, encaminat a separar el lloc de treball i de residència dels miners. Es construï un conjunt d'habitatges, inspirats en el mode de vida urbà, a diversos quilòmetres dels llocs de treball. Tanmateix, i malgrat els seus seriosos problemes d'habitatge, els treballadors no els acceptaren.

Foto 14: La construcció d'habitatges s'ha accelerat els darrers anys

La immobilitat de la població

L'altra característica específica de la zona d'"El limón", heretada de la situació d'enclavament, és la immobilitat dels seus habitants. A causa de l'especificitat del mode de vida agro-miner, la població es desenvolupa en el marc d'una societat semitancada. Es constata que, àdhuc alguns anys després de la nacionalització, la població només surt dels límits de l'empresa per raons especials, i encara rarament: un cop al mes, o menys, en el cas de la majoria (*taula 2*).

Aquesta immobilitat es manifesta també a l'interior dels límits de l'empresa. La població només es desplaça entre els diferents pobles i campaments que constitueixen el complex per motius de treball (*taula 3*). I els desplaçaments per raons de treball s'expliquen

perquè no tots els treballadors viuen al mateix lloc on treballen.

En síntesi, es tracta d'una població altament afermada al seu lloc de vida. I és possible de plantejar la hipòtesi que això va lligat a la mateixa estructura del mode de vida agro-miner.

Conclusió

Nicaragua utilitza de manera innovadora els seus recursos naturals, particularment els miners. La dinàmica establerta permet d'enriquir l'anàlisi de la integració dels enclavaments en el procés de canvi social. El més important és l'existència d'un mode de vida especial, estructurat per la mateixa condició d'enclavament: el mode de vida agro-miner. L'anàlisi d'aquest

Freqüència	Ciutats de destinació			Tots els llocs de destinació
	León (%)	Chinandega (%)	Managua (%)	(%)
Dos cops a la setmana	5,5	0,0	0,0	5,0
Un cop a la setmana	12,0	8,7	9,0	11,9
Dos cops al mes	14,5	13,0	36,4	15,6
Un cop al mes	34,7	30,3	18,2	32,5
Menys d'un cop al mes	32,3	47,9	36,4	35,0
Total	78,4	14,6	7,0	35,0

N = 158

Taula 2: Desplaçaments de la població d'"El limón" vers l'exterior. Font: Qüestionaris administrats el juny de 1983

Motius	Freqüència (%)
Treball	46,0
Visites	5,9
Raons familiars	5,4
Compres	1,6
Altres	7,6
No es desplaça mai	33,5
Total	100,0

N = 185

Taula 3: Desplaçaments entre els pobles del complex "El limón". Qüestionaris administrats el juny de 1983

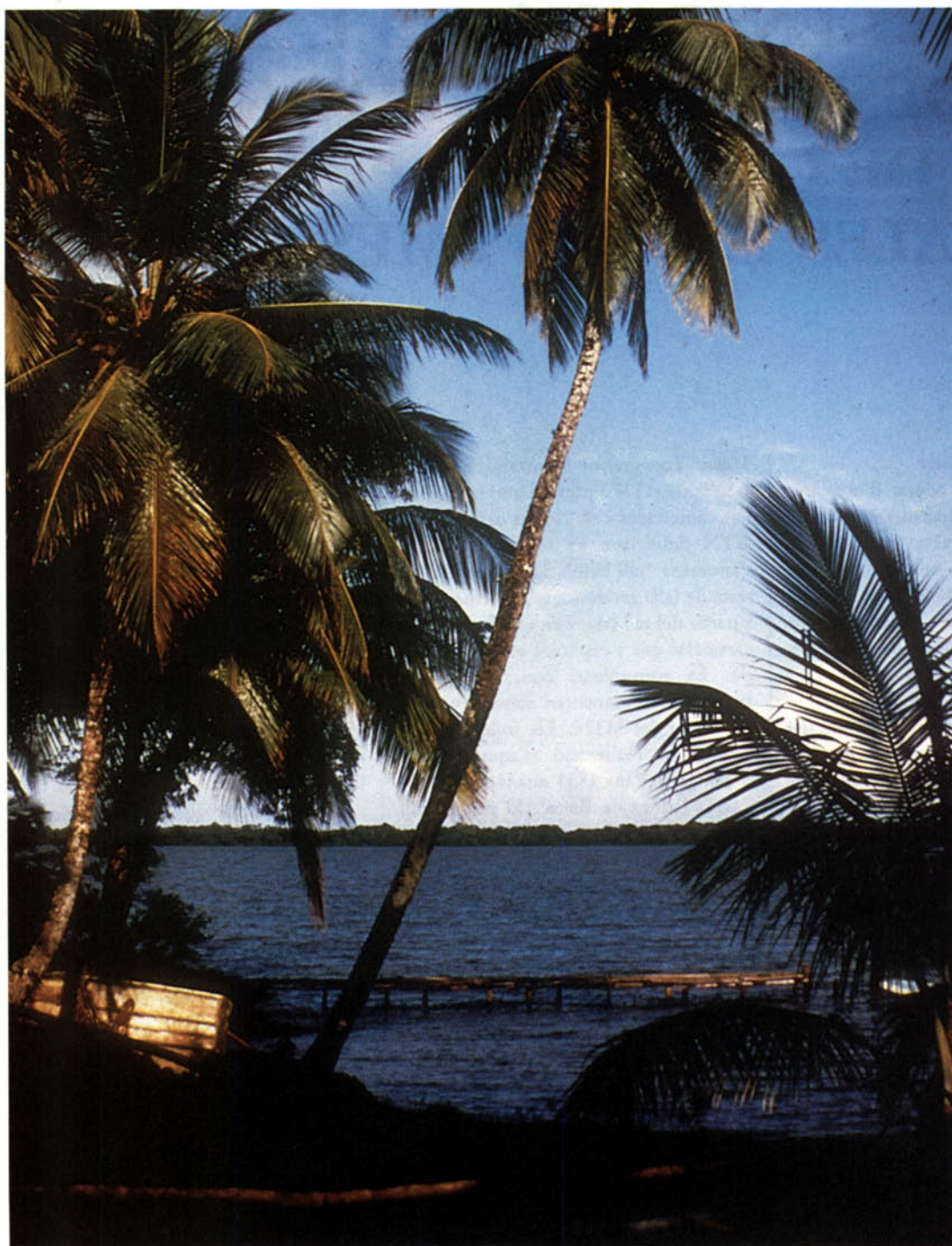

Foto 15: El mar, turisme i pesca, és un recurs important per a Nicaragua

mode de vida s'ha de fer amb compte. El risc es troba en el fet que els criteris existents, és a dir, els criteris propiciadors del desenvolupament i la modernització, poden veure en aquest mode de vida una situació anacrònica i endarrerida. I la temptació és gran, perquè els seus factors estructuradors ja no existeixen. Tanmateix, aquesta articulació del treball assalariat amb el

domèstic agrícola constitueix una realitat objectiva que caldrà prendre com a punt del partida el procés que durà la població dels enclavaments a nivells de vida i de treball millors.

Juan-Luis Klein

Departament de Ciències Humanes
Université du Québec à Chicoutimi
Québec, Canada